

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องการพัฒนาเครือข่ายการจัดการเรียนรู้ศาสตร์พระราชาด้านเกษตรกรรมยั่งยืน เพื่อเสริมสร้างสุขภาวะชุมชน อยู่ดี กินดี มีสุข : กรณีศึกษาเทศบาลตำบลโนนทอง อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์สภาพด้านการเกษตรกรรม เทศบาลตำบลโนนทอง อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น 2) ศึกษาความต้องการและแนวทางการพัฒนาเครือข่ายการจัดการเรียนรู้ศาสตร์พระราชาด้านเกษตรกรรมยั่งยืน เพื่อเสริมสร้างสุขภาวะชุมชน อยู่ดี กินดี มีสุข เทศบาลตำบลโนนทอง อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น และ 3) ศึกษาผลการพัฒนาเครือข่ายการจัดการเรียนรู้ศาสตร์พระราชาด้านเกษตรกรรมยั่งยืน เพื่อเสริมสร้างสุขภาวะชุมชน อยู่ดี กินดี มีสุขในด้านความรู้ และพฤติกรรม เทศบาลตำบลโนนทอง อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น กลุ่มเป้าหมายที่เป็นกลุ่มพัฒนาเครือข่ายการจัดการเรียนรู้ศาสตร์พระราชาด้านเกษตรกรรมยั่งยืน เพื่อเสริมสร้างสุขภาวะชุมชน อยู่ดี กินดี มีสุข เครื่องมือ/วิธีการที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้แก่ แบบประชุมระดมความคิด แบบประเด็นการสนทนากลุ่ม แบบประเด็นสัมภาษณ์เจาะลึก และแบบการสังเกตไม่มีโครงสร้าง การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณโดยการหาความถี่ร้อยละ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการวิเคราะห์เนื้อหา ผู้วิจัยขอสรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ดังนี้

5.1 สรุปผล

5.1.1 ผลการวิเคราะห์สภาพด้านการเกษตรกรรม เทศบาลตำบลโนนทอง อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น

สถานการณ์ปัญหาภาพรวมของชุมชน พบว่า ชุมชนมีที่ดินในการทำน้อย มีปัญหาขะน้ำเน่าเสีย ควันพิษ การใช้สารเคมีในการกำจัดศัตรูพืชและวัชพืช และปัญหาการขาดแคลนน้ำสะอาดในการอุปโภคและบริโภค ปัญหาภาวะเสี่ยงจากการทำงาน อันดับหนึ่ง คือ การใช้สารเคมีในการเกษตรโดยป้องกันตนเองไม่เหมาะสม อันดับที่สอง คือ การทำงานในบริเวณที่มีการสูดดมสารเคมี และอันดับที่สาม คือ ทำงานในบริเวณที่มีเสียงดัง ปัญหามลพิษด้านสิ่งแวดล้อม (หน่วยครัวเรือน) พบปัญหาขะน้ำเน่าเสีย ใกล้เคียงกับการใช้สารเคมี คิดเป็นร้อยละ 28 รองลงมา เรื่องน้ำเสีย ควันพิษและฝุ่นละออง คิดเป็นร้อยละ 14 และเรื่องขาดแคลนน้ำ คิดเป็นร้อยละ 6 ของจำนวนครัวเรือน

สภาพด้านการเกษตรกรรมของกลุ่มเกษตรกร ตำบลโนนทอง อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่นมีสภาพการทำเกษตร สามารถแบ่งกลุ่มออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ดำเนินงานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงหรือกลุ่มเกษตรผสมผสาน กลุ่มที่ปลูกพืชไร่อย่างเดียวหรือปลูกพืช

เศรษฐกิจ เช่น ปลูกไร่อ้อย ปลูกมันสำปะหลัง ปลูกเมล็ดพันธุ์มะเขือเทศ ข้าวโพด และกลุ่มที่ปลูกตามสภาพฤดูกาล

5.1.2 ผลการศึกษาความต้องการและแนวทางการพัฒนาเครือข่ายการจัดการเรียนรู้ศาสตร์พระราชาด้านเกษตรกรรมยั่งยืน เพื่อเสริมสร้างสุขภาวะชุมชน อยู่ดี กินดี มีสุข เทศบาลตำบลโนนทอง อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น

ความต้องการกลุ่มชุมชนบางกลุ่มต้องการที่นำความรู้ศาสตร์พระราชาด้านเกษตรกรรมยั่งยืนมาพัฒนาพื้นที่ของตนเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี มีความสุขทั้งสุขภาพกายและใจ ครอบครัวอบอุ่น สามารถดำรงชีวิตด้วยตนเองไม่พึ่งพิงนายทุน ไม่เป็นหนี้ อยากรให้มีการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการทำปุ๋ยอินทรีย์ การทำน้ำหมักไล่แมลงที่ทำลายผลผลิตจากวัตถุดิบสิ่งที่มีอยู่ในพื้นที่ของตนเอง เทคนิควิธีการเพิ่มผลผลิตของพืชผักผลไม้ และการใช้ประโยชน์จากผลผลิตให้คุ้มค่าจะได้ไม่ปล่อยให้เสียหรือนำมาจัดการให้เกิดประโยชน์ ต้องการหาผู้นำต้นแบบในกลุ่มเกษตรกรด้วยกันที่ทำการเกษตรยั่งยืนประสบความสำเร็จมีความสุขในชีวิตเพื่อเป็นที่แนะนำให้ความรู้หรือช่วยเหลือและเป็นตัวอย่าง การปฏิบัติตนอย่างไรไม่เป็นหนี้ อยากรให้หน่วยงานต่าง ๆ มาติดตามเพื่อกระตุ้น

แนวทางการพัฒนาเครือข่ายตามความต้องการของเกษตรกรในชุมชนเทศบาลตำบลโนนทองที่เป็นกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการนำความรู้ศาสตร์พระราชาด้านเกษตรกรรมยั่งยืนมาพัฒนา เพื่อนำมาเป็นข้อมูลดำเนินการพัฒนาการเกษตรในพื้นที่ของตนตามแนวทางที่ต้องการ อันจะส่งเสริมให้คุณภาพชีวิตของเกษตรกรที่ดี ซึ่งจุดเริ่มต้นให้เกษตรกรเกิดความรัก เห็นคุณค่า ความสำคัญที่อยากจะทำเกษตรพอเพียง หรือทำเกษตรอย่างยั่งยืนตามศาสตร์ของพระราชา จัดหาผู้นำชุมชนต้นแบบที่ดำเนินการทำเกษตรกรรมยั่งยืนและความพอเพียงมาเป็นต้นแบบจากผลสำเร็จเพื่อสร้างแรงบันดาลใจ เพราะมีความเชื่อว่าใครที่ดำเนินการก่อนจะประสบความสำเร็จก่อนมาจัดเวทีพูดสร้างแรงบันดาลใจ และเป็นปราชญ์ชาวบ้านเพื่ออบรมให้ความรู้การทำสารอินทรีย์เพิ่มผลผลิตทางการเกษตร การทำน้ำหมักกำจัดศัตรูพืช การจัดอบรมการทำเกษตรยั่งยืน การสร้างจิตสำนึกรับผิดชอบต่อสังคมในการใช้สารเคมีให้กับกลุ่มเกษตรกร เป็นผู้นำส่งเสริมความรู้แก่เกษตรกรที่สนใจโดยเมื่อมีปัญหาารวมตัวกันช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้โดยพึ่งพาจากผู้นำหรือคนในพื้นที่ก่อน จัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเกษตรกรด้วยกันในชุมชน เพื่อความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้เกษตรยั่งยืน ช่วยให้ความรู้เกี่ยวกับการดำเนินชีวิต อยู่อย่างมีความสุข ช่วยกระตุ้นให้เกษตรกรมีความขยันอดทนในการทำงาน ควรมีความสร้างคุณธรรมในการทำงาน และมีการติดตามจากหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อกระตุ้นเกษตรกรหรือมาให้ความรู้ใหม่ ๆ และจัดบริการแหล่งน้ำให้เกษตรกรใช้ในการทำเกษตรกรรม

5.1.3 ผลการพัฒนาเครือข่ายการจัดการเรียนรู้ศาสตร์พระราชาด้านเกษตรกรรมยั่งยืน เพื่อเสริมสร้างสุขภาวะชุมชน อยู่ดี กินดี มีสุขในด้านความรู้ และพฤติกรรม เทศบาลตำบลโนนทอง อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น

เกษตรกรที่เป็นกลุ่มเครือข่ายการจัดการเรียนรู้ศาสตร์พระราชาด้านเกษตรกรรมในด้านความรู้ และ พฤติกรรมที่ได้รับการพัฒนามาทำเกษตรกรรมแบบยั่งยืนตามศาสตร์พระราชา เพื่อเสริมสร้างสุขภาวะชุมชน อยู่ดี กินดี มีสุข พบว่า

ด้านความรู้เกษตรกรมีความรู้ที่เกิดจากการจัดเวทีประชุมกลุ่มแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับความต้องการของต้นไม้ที่ต้นปลูก เช่น ต้นไม้ชนิดใดที่ต้องการน้ำมากต้องการน้ำน้อย ชนิดใดที่ต้องการแสงแดดหรือไม้ต้องการแสงแดด ช่วงไหนควรให้น้ำมาก ช่วงไหนควรรดให้น้ำ ช่วงไหนตัดแต่งกิ่งได้ หรือแม้กระทั่งการทำปุ๋ยหมักชีวภาพ การทำปุ๋ยพืชสด การทำยาฆ่าศัตรูพืชที่มาจากวัชพรรณชาติ เช่น การทำน้ำหมักชีวภาพ การเพิ่มวัตถุดิบอินทรีย์ให้ดิน การทำน้ำคว้นส้ม ความรู้ถึงความต้องการของพืชแต่ละชนิดว่าการปลูกพืชต้องทำอะไร ต้นไม้ชนิดใดชอบน้ำ ชนิดใดชอบแดด ต้นไม้ที่ผลผลิตออกช่วงไหน การทำให้ผลผลิตเพิ่มขึ้นต้องทำอะไร นอกจากนี้เกษตรกรเกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับการอำนาจต่อรองในการปลูกพืชถ้าเกษตรกรปลูกพืชตามกระแสนิยมหรือพืชเศรษฐกิจที่เหมือนกันเพราะเห็นว่าราคาสูง แต่ถ้าทุกคนมาปลูกเหมือนกันทำให้ผลผลิตออกมามากตลาดทำให้ราคาลดลง เกษตรกรหันมาปลูกพืชที่หลากหลายมากขึ้นทดแทนการปลูกพืชเชิงเดี่ยวทำให้คุณภาพชีวิตที่ดีมีพืช ผัก ผลไม้มีรับประทานตลอด ลดค่าใช้จ่ายในการซื้อวัตถุดิบมาบริโภค รู้จักการคิดวิเคราะห์ในการใช้จ่าย การทำบัญชีใช้จ่ายภายในครอบครัวอย่างง่าย ทำให้มีภาวะการณเป็นหนี้เริ่มลดลง หรือไม่เป็นหนี้ส่งผลให้สุขภาพจิตที่ดีไม่วิตกกังวล

ด้านพฤติกรรมเกษตรกรมีพฤติกรรมการรวมกลุ่มแลกเปลี่ยนเรียนรู้ นำความรู้ที่มีมาถ่ายทอดแลกเปลี่ยนกัน ถอดบทเรียนปัญหาที่พบจากการเกษตรที่เกิดขึ้น เช่น โรคพืช การเพิ่มผลผลิตจากการทำเกษตร มีการนำวัสดุการเกษตรที่เหลือใช้เข้ามาให้เกิดประโยชน์ เช่น ทำปุ๋ย นำต้นกล้วยต้นหญ้ามาถมทับหมักเพื่อเพิ่มวัตถุดิบอินทรีย์ในดิน ทำน้ำหมักสารชีวภาพ นำมาเป็นให้อาหารสัตว์ทำให้เกิดสังคมเกื้อกูล การทำเกษตรจากที่เคยปลูกพืชเชิงเดี่ยว หรือพืชพาณิชย์มาเป็นพืชที่หลากหลายจะเน้นพืชที่ตนชอบ มีการใช้พื้นที่ให้เกิดประโยชน์จากเดิมบางพื้นที่ปล่อยให้วัชพืชขึ้น มีการปลูกพืชสวนครัวบริเวณข้างทางเดิน ซึ่งแต่ก่อนจะขอเพื่อนบ้าน เริ่มมาปลูกผักสวนครัวและมีการแบ่งปันคนอื่น ๆ การปลูกพืชตามกำลังที่ตนสามารถบริหารจัดการได้ โดยไม่จ้างแรงงานจากคนอื่น พฤติกรรมที่เคยใช้ปุ๋ยเคมีเริ่มที่ใช้ปุ๋ยอินทรีย์หรือปุ๋ยพืชสด มีการใช้จ่ายอย่างประหยัด มีการคุยกันภายในครอบครัวเกี่ยวกับการใช้จ่าย มีการทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย มีสุขภาพกายและจิตที่ดีขึ้นเนื่องจากไม่มีหนี้สินในการซื้อปุ๋ยเคมี ยาสารเคมีฆ่าศัตรูพืช ไม่ต้องไปหาหมอ และเกิดชุมชนเกษตรกรเอื้อเพื่อที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่ไม่ปิดบัง ไม่หวง มีการหาวิธีการช่วยเหลือเกษตรกรที่พบปัญหาในเพาะปลูก มีการแบ่งปันผลผลิตที่มีในพื้นที่ของตน ชีวิตมีความสุขที่อยู่อย่างพอเพียง

5.2 อภิปรายผล

5.2.1 สภาพด้านการเกษตรกรรม เทศบาลตำบลโนนทอง อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น ชุมชนมีที่ดินในการทำน้อย น้ำเน่าเสียจากการใช้สารเคมีในการกำจัดศัตรูพืชและวัชพืช และปัญหา การขาดแคลนน้ำสะอาดในการอุปโภคและบริโภค ปัญหาภาวะเสี่ยงจากการทำงาน อันดับหนึ่ง คือ การใช้สารเคมีในการเกษตรโดยป้องกันตนเองไม่เหมาะสม การทำงานในบริเวณที่มีการสูดดมสารเคมี ปัญหามลพิษด้านสิ่งแวดล้อม การใช้สารเคมี น้ำเสีย และเรื่องขาดแคลนน้ำ ส่วนสภาพด้านการเกษตรกรรมของกลุ่มเกษตรกร ตำบลโนนทอง อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่นมีสภาพการทำ การเกษตร สามารถแบ่งกลุ่มออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ดำเนินงานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงหรือกลุ่มเกษตรผสมผสาน กลุ่มที่ปลูกพืชไร่อย่างเดียวหรือปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น ปลูกไร่อ้อย ปลูกมันสำปะหลัง ปลูกเมล็ดพันธุ์มะเขือเทศ ข้าวโพด และกลุ่มที่ปลูกตามสภาพฤดูกาล การที่เป็น เช่นนี้อาจเป็นเพราะว่าการผลิตทางการเกษตรที่มีปัจจัยการผลิตที่แตกต่างกันไปตามศักยภาพ เกษตรกรแต่ละคนหรือแต่ละพื้นที่ ตามความเชื่อ ความรับผิดชอบต่อสังคม และแรงบันดาลใจที่มีอยู่ ในเกษตรกร ซึ่งสอดคล้องกับ ธันวา จิตต์สงวน (2543) ที่พบว่าปัจจัยปัญหาพื้นฐานของเกษตรกร คือ ภาระหนี้สิน การไม่มีที่ดินทำกิน การขาดแคลนน้ำทำการเกษตร ขาดความมั่นใจในระบบเกษตรแบบ ยั่งยืนจากผลกระทบการเกษตรของไทยที่ผ่านมาเปลี่ยนจากการเกษตรที่หลากหลายเพื่อยังชีพมาเป็น การเกษตรเชิงเดี่ยวเพื่อการค้า โดยใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสมัยใหม่ต่าง ๆ ที่ล้นไหลเข้ามา เผยแพร่ในประเทศโดยเฉพาะสารเคมีกำจัดโรคแมลง และปุ๋ยเคมี ส่งผลให้เกษตรกรต้องใช้สารเคมี เพื่อให้ผลผลิตทางการเกษตรเพิ่มขึ้น

5.2.2 ความต้องการและแนวทางการพัฒนาเครือข่ายการจัดการเรียนรู้ศาสตร์พระราชาด้าน เกษตรกรรมยั่งยืน เพื่อเสริมสร้างสุขภาวะชุมชน อยู่ดี กินดี มีสุข เทศบาลตำบลโนนทอง อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น

ชุมชนบางกลุ่มต้องการที่นำความรู้ศาสตร์พระราชาด้านเกษตรกรรมยั่งยืนมาพัฒนา พื้นที่ของตนเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี มีความสุขทั้งสุขภาพกายและใจ ครอบครัวอบอุ่น สามารถดำรงชีวิต ด้วยตนเองไม่พึ่งพิงนายทุน ไม่เป็นหนี้ อยากให้มีการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการทำปุ๋ยอินทรีย์ การ ทำน้ำหมักไล่แมลงที่ทำลายผลผลิตจากวัตถุดิบสิ่งที่มีอยู่ในพื้นที่ของตนด้วยตนเอง เทคนิควิธีการเพิ่ม ผลผลิตของพืชผักผลไม้ และการใช้ประโยชน์จากผลผลิตให้คุ้มค่าจะได้ไม่ปล่อยให้เสียหรือนำมา จัดการให้เกิดประโยชน์ ต้องการหาผู้นำต้นแบบในกลุ่มเกษตรกรด้วยกันที่ทำการเกษตรยั่งยืนประสบ ความสำเร็จมีความสุขในชีวิตเพื่อเป็นที่แนะนำให้คำแนะนำให้ความรู้หรือช่วยเหลือและเป็นตัวอย่างการปฏิบัติตน ทำอย่างไรไม่เป็นหนี้ อยากให้หน่วยงานต่าง ๆ มาติดตามเพื่อกระตุ้น ซึ่งฟูกูโอะกะ (2551) ได้กล่าวถึง ระบบการเกษตรที่ใกล้ชิดธรรมชาติและไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อม โดยเขามีความเชื่อว่ามีมนุษย์ไม่อาจ เข้าใกล้และเข้าใจธรรมชาติได้โดยอาศัยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ การเบียดเบียนธรรมชาติให้น้อยที่สุด

เท่าที่จะทำได้ ซึ่งสอดคล้องกับการดำรงชีพในแบบพึ่งพาตนเอง ไม่ใช่ยาฆ่าแมลง ไม่ใช่ปุ๋ยเคมี ซึ่งธันวาคม จิตต์สงวน (2543) กล่าวว่า ปัจจัยที่จะสร้างให้เกิดกระบวนการพัฒนาเกษตรแบบยั่งยืน คือ การพัฒนาระบบกลุ่มและเครือข่ายของเกษตรกร การหาทางส่งเสริมการเกษตรแบบยั่งยืนผ่านกระบวนการกลุ่ม ถือว่าเป็นปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็นอย่างยิ่ง โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเกษตรกรเอง การสร้างแรงบันดาลใจแก่กันที่สนับสนุนให้เกิดความเข้มแข็ง นอกจากนี้ภาครัฐต้องเข้ามาพัฒนาแบบมีส่วนร่วม

แนวทางการพัฒนาเครือข่ายตามความต้องการของเกษตรกรในชุมชนเทศบาลตำบลโนนทองที่เป็นกลุ่มเป้าหมายต้องการนำความรู้ศาสตร์พระราชาด้านเกษตรกรรมยั่งยืนมาพัฒนา เพื่อส่งเสริมให้คุณภาพชีวิตของเกษตรกรที่ดี ซึ่งจุดเริ่มต้นให้เกษตรกรเกิดความรัก เห็นคุณค่า ความสำคัญ ที่อยากจะทำเกษตรพอเพียง หรือทำเกษตรอย่างยั่งยืนตามศาสตร์ของพระราชา จัดหาผู้นำชุมชนต้นแบบที่ดำเนินการทำเกษตรกรรมยั่งยืนและความพอเพียงมาเป็นต้นแบบจากผลสำเร็จเพื่อสร้างแรงบันดาลใจ เพราะมีความเชื่อว่าใครที่ดำเนินการก่อนจะประสบความสำเร็จก่อนมาจัดเวทีพูดสร้างแรงบันดาลใจ และเป็นปราชญ์ชาวบ้านเพื่ออบรมให้ความรู้การทำสารอินทรีย์เพิ่มผลผลิตทางการเกษตร การทำน้ำหมักกำจัดศัตรูพืช การจัดอบรมการทำเกษตรยั่งยืน การสร้างจิตสำนึกรับผิดชอบต่อสังคมในการใช้สารเคมีให้กับกลุ่มเกษตรกร เป็นผู้นำส่งเสริมความรู้แก่เกษตรกรที่สนใจโดยเมื่อมีปัญหาหารือกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้โดยพึ่งพาจากผู้นำหรือคนในพื้นที่ก่อน จัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเกษตรกรด้วยกันในชุมชน เพื่อความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้เกษตรยั่งยืน ช่วยให้ความรู้เกี่ยวกับการดำเนินชีวิต อยู่อย่างมีความสุข ช่วยกระตุ้นให้เกษตรกรมีความขยันอดทนในการทำงาน ควรมีความสร้างความตระหนักในการทำงาน และมีการติดตามจากหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อกระตุ้นเกษตรกรหรือมาให้ความรู้ใหม่ ๆ และจัดบริการแหล่งน้ำให้เกษตรกรใช้ในการทำเกษตรกรรม สอดคล้องกับงานวิจัยของกังสดาล อยู่เย็น (2544) พบว่า รูปแบบที่ปฏิบัติตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง คือ การทำการเกษตรทางเลือก ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อลักษณะเศรษฐกิจพอเพียง คือ 1) ผู้นำชุมชน เป็นผู้มีส่วนบทบาทในการเปลี่ยนแปลงวิถีคิดและการปฏิบัติของประชาชนในชุมชน 2) กลุ่มองค์กร และการมีส่วนร่วมของประชาชน กลุ่มอนุรักษ์ และพัฒนาสิ่งแวดล้อมต่างๆและกลุ่มออมทรัพย์ 3) กระบวนการเรียนรู้และการได้รับการฝึกอบรม การดูงานสื่อมวลชน 4) สังคม วัฒนธรรม ภูมิปัญญา เทคโนโลยี ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม 5) เศรษฐกิจและภาวะหนี้สิน 6) หน่วยงานจากภายนอกชุมชน เป็นหน่วยงานจากราชการ หลังจากชุมชนได้ดำเนินชีวิตตามรูปแบบการผลิตแบบเกษตรทางเลือก ทำให้ชุมชนมีความมั่นคงทางรายได้ ซึ่งสุเทพ พันประสิทธิ์ (2558 : 307) กล่าวว่า การสนับสนุนให้เกษตรกรรวมพลังหรือรวมกลุ่มกันเพื่อร่วมมือกันสร้างประโยชน์ให้แก่กลุ่มและส่วนร่วมบนพื้นฐานของการไม่เบียดเบียน การแบ่งปันซึ่งกันและกันตามกำลังและความสามารถของตนซึ่งจะสามารถทำให้ชุมชนโดยรวมเกิดความพอเพียงในวิถีปฏิบัติอย่างแท้จริง และธันวาคม จิตต์สงวน (2543 : 77) ได้กล่าวถึงกระบวนการพัฒนาการเกษตร

แบบยั่งยืนที่มีประสิทธิภาพ จะต้องมีการบริหารจัดการที่ทำให้เกษตรกรสามารถเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง จนกระทั่งเกษตรกรเกิดความมั่นใจที่จะเปลี่ยนแนวทางการผลิตของตนเองตามแนวทางเกษตรแบบยั่งยืน การมีคุณภาพชีวิตที่ดีตามความเหมาะสม จากการมีอาหารที่ปลอดภัยบริโภค มีสุขภาพดี มีครอบครัวที่อบอุ่น มีรายได้จากผลผลิตตามสมควร โดยลดภาระหนี้สิน และลดการพึ่งพาปัจจัยภายนอก การหาทางส่งเสริมการเกษตรแบบยั่งยืนผ่านกระบวนการกลุ่มถือเป็นปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็น โดยระบบกลุ่มจะนำมาสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเกษตรกรเอง การสร้างแรงบันดาลใจแก่กันและกันจนสามารถพัฒนาเป็นองค์กรและเครือข่ายที่สนับสนุนให้เกิดความเข้มแข็งและการดำเนินกิจกรรมที่กว้างขวางออกไปอีก การจัดเวทีสร้างกลุ่ม และเครือข่าย เพื่อการช่วยเหลือและพึ่งพาซึ่งกันและกันระหว่างเกษตรกร

5.2.3 ผลการพัฒนาเครือข่ายการจัดการเรียนรู้ศาสตร์พระราชาด้านเกษตรกรรมยั่งยืน เพื่อเสริมสร้างสุขภาวะชุมชน อยู่ดี กินดี มีสุขในด้านความรู้ และพฤติกรรม เทศบาลตำบลโนนทอง อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น

เกษตรกรที่เป็นกลุ่มเครือข่ายการจัดการเรียนรู้ศาสตร์พระราชาด้านเกษตรกรรมในด้านความรู้ และ พฤติกรรมที่ได้รับการพัฒนามาทำเกษตรกรรมแบบยั่งยืนตามศาสตร์พระราช เพื่อเสริมสร้างสุขภาวะชุมชน อยู่ดี กินดี มีสุข จากการพัฒนาจะเห็นว่า ด้านความรู้เกษตรกรมีความรู้ที่เกิดจากการจัดเวทีประชุมกลุ่มแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับปัจจัยเบื้องต้นของต้นไม้แต่ละชนิด เช่น ต้นไม้ชนิดใดที่ต้องการน้ำมากต้องการน้ำน้อย ชนิดใดที่ต้องการแสงแดดหรือไม่ ต้องการแสงแดด ช่วงไหนควรให้น้ำมาก ช่วงไหนควรงดให้น้ำ ช่วงไหนตัดแต่งกิ่งได้ หรือแม้กระทั่งการทำปุ๋ยหมักชีวภาพ การทำปุ๋ยพืชสด การทำยาฆ่าศัตรูพืชที่มาจากวัสดุธรรมชาติ เช่น การทำน้ำหมักชีวภาพ การเพิ่มวัตถุดิบทรีย์ให้ดิน การทำน้ำคั้นวันส้ม ความรู้ถึงความต้องการของพืชแต่ละชนิดว่า การปลูกพืชต้องทำอะไร ต้นไม้ชนิดใดชอบน้ำ ชนิดใดชอบแดด ต้นไม้ที่ผลผลิตออกช่วงไหน การทำให้ผลผลิตเพิ่มขึ้นต้องทำอะไร นอกจากนี้เกษตรกรเกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับการอำนาจต่อรองในการปลูกพืชถ้าเกษตรกรปลูกพืชตามกระแสนิยมหรือพืชเศรษฐกิจที่เหมือนกันเพราะเห็นว่าราคาสูงแต่ถ้าทุกคนมาปลูกเหมือนกันทำให้ผลผลิตออกมาล้นตลาดทำให้ราคาสินค้าลดลง เกษตรกรหันมาปลูกพืชที่หลากหลายมากขึ้นทดแทนการปลูกพืชเชิงเดี่ยวทำให้คุณภาพชีวิตที่ดีมีพืช ผัก ผลไม้มีรับประทานตลอด ลดค่าใช้จ่ายในการซื้อวัตถุดิบมาบริโภค รู้จักการคิดวิเคราะห์ในการใช้จ่าย การทำบัญชีใช้จ่ายภายในครอบครัวอย่างง่าย ทำให้มีภาวะการเป็นหนี้เริ่มลดลง หรือไม่เป็นหนี้ส่งผลให้สุขภาพจิตที่ดีไม่วิตกกังวล เช่นเดียวกับวันชัย พลະไกร (2550) พบว่า เกิดจากต้องการต่อต้านแนวคิดเศรษฐกิจกระแสหลักกระตุ้นให้ประชาชนรู้จักการใช้ชีวิตแบบไม่ฟุ้งเฟ้อ ส่วนขั้นตอนเริ่มต้นจากผู้นำสร้างความเชื่อมั่นศรัทธาให้แก่ประชาชน มีครอบครัวต้นแบบจัดประชุมเวทีประชาคมเพื่อนำแนวปฏิบัติตามแบบอย่างดังกล่าวมาปฏิบัติในครอบครัว ด้านความเป็นมาและขั้นตอนในการจัดตั้งสถาบันการเงิน กลุ่มผู้นำมีเหตุผล

หรือแรงบันดาลใจ คือ การต้องการเพิ่มรายได้ให้ครอบครัวให้พ้นเกณฑ์หรือเส้นความยากจนให้หมู่บ้าน มีเงินสนับสนุนครัวเรือน นำไปสร้างเสริมรายได้จากการประกอบอาชีพเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต ส่งเสริมให้ครัวเรือนยากจนเป็นสมาชิกเพื่อการผลิต ส่งเสริมการรวมกลุ่มอาชีพเพื่อการผลิต การแปรรูปหรือรวมกันจำหน่าย มีการจัดตั้งศูนย์สาธิต การตลาด หรือร้านค้าชุมชน และงานวิจัยของदारारวรรณ พรหมกัลป์ (2551) ทำการศึกษาเรื่อง ผลการดำเนินงานหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษา: หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงตัวอย่าง อำเภอปัว จังหวัดน่าน พบว่า ผลการดำเนินงานหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ด้านการลดรายจ่าย มีผลการดำเนินงานอยู่ในระดับมาก โดยมีการรักษาสุขภาพให้แข็งแรงสมบูรณ์ในระดับมากที่สุด รองลงมาคือ ครัวเรือนมีการช่วยกันรักษาสาธารณสุขสมบัติของหมู่บ้าน และมีการรักษาสิ่งของต่าง ๆ ให้คงอยู่ในสภาพใช้งานได้นาน ๆ และด้านความเอื้ออาทร มีผลการดำเนินงานอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะการเข้าร่วมกิจกรรมของเพื่อนบ้าน รองลงมาคือรู้รักสามัคคีไม่มีความแตกแยกกัน

ด้านพฤติกรรมเกษตรกรมีพฤติกรรมการรวมกลุ่มแลกเปลี่ยนเรียนรู้ นำความรู้ที่มีมาถ่ายทอดแลกเปลี่ยนกัน ถอดบทเรียนปัญหาที่พบจากการเกษตรที่เกิดขึ้น เช่น โรคพืช การเพิ่มผลผลิตจากการทำเกษตร มีการนำวัสดุการเกษตรที่เหลือใช้เข้ามาให้เกิดประโยชน์ เช่น ทำปุ๋ย นำต้นกล้วยต้นกล้วยมาถมทับหมักเพื่อเพิ่มวัสดุสารอินทรีย์ในดิน ทำน้ำหมักสารชีวภาพ นำมาเป็นให้อาหารสัตว์ ทำให้เกิดสังคมเกื้อกูล การทำเกษตรจากที่เคยปลูกพืชเชิงเดี่ยว หรือพืชพาณิชย์มาเป็นพืชที่หลากหลายจะเน้นพืชที่ตนชอบ “ปลูกที่อยากกิน กินที่ปลูก” มีการใช้พื้นที่ให้เกิดประโยชน์จากเดิม บางพื้นที่ปล่อยให้วัชพืชขึ้นตอนนี้มีการปรับพื้นที่ปลูกพืชสวนครัวบริเวณข้างทางเดินซึ่งแต่ก่อนจะขอบ้านที่มี เริ่มมาปลูกผักสวนครัวและมีการแบ่งปันคนอื่น ๆ การปลูกพืชตามกำลังที่ตนสามารถบริหารจัดการได้ โดยไม่จ้างแรงงานจากคนอื่น พฤติกรรมที่เคยใช้ปุ๋ยเคมีเริ่มที่ใช้ปุ๋ยอินทรีย์ หรือปุ๋ยพืชสด มีการใช้จ่ายอย่างประหยัด มีการคุยกันภายในครอบครัวเกี่ยวกับการใช้จ่าย มีการทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย มีสุขภาพกายและจิตที่ดีขึ้นเนื่องจากไม่มีหนี้สินในการซื้อปุ๋ยเคมี ยาสารเคมีฆ่าศัตรูพืช ไม่ต้องไปหาหมอ และเกิดชุมชนเกษตรกรเอื้อเอื้อเพื่อที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่ไม่ปิดบัง ไม่หวง มีการหาวิธีการช่วยเหลือเกษตรกรที่พบปัญหาในเพาะปลูก มีการแบ่งปันผลผลิตที่มีในพื้นที่ของตน ชีวิตมีความสุขที่อยู่อย่างพอเพียง เช่นเดียวกับ สุเทพ พันประสิทธิ์ (2558: 307) กล่าวว่า การสนับสนุนให้เกษตรกรรวมพลังหรือรวมกลุ่มกันเพื่อร่วมมือกันสร้างประโยชน์ให้แก่กลุ่มและส่วนร่วมบนพื้นฐานของการไม่เบียดเบียน การแบ่งปันซึ่งกันและกันตามกำลังและความสามารถของตนซึ่งจะสามารถทำให้ชุมชนโดยรวมเกิดความพอเพียงในวิถีปฏิบัติอย่างแท้จริง สอดคล้องกับธันวาคม จิตต์สงวน (2543 : 77) ได้กล่าวถึงกระบวนการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืนที่มีประสิทธิภาพ จะต้องมีการกระบวนการที่ทำให้เกษตรกรสามารถเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองจนกระทั่งเกษตรกรเกิดความมั่นใจที่จะเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตของตนเองตามแนวทางเกษตรแบบยั่งยืน การมีคุณภาพชีวิตที่ดีตามความเหมาะสม จากการมีอาหารที่ปลอดภัยบริโภค มีสุขภาพดี มีครอบครัวที่อบอุ่น มีรายได้จากผลผลิตตามสมควร โดยลด

ภาระหนี้สิน และลดการพึ่งพาปัจจัยภายนอก การหาทางส่งเสริมการเกษตรแบบยั่งยืนผ่านกระบวนการกลุ่มถือเป็นปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็น โดยระบบกลุ่มจะนำมาสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเกษตรกรเอง การสร้างแรงบันดาลใจแก่กันและกันจนสามารถพัฒนาเป็นองค์กรและเครือข่ายที่สนับสนุนให้เกิดความเข้มแข็งและการดำเนินกิจกรรมที่กว้างขวางออกไปอีก การจัดเวทีสร้างกลุ่มและเครือข่าย เพื่อการช่วยเหลือและพึ่งพาซึ่งกันและกันระหว่างเกษตรกร สอดคล้องกับงานวิจัยของสุเทพ พันประสิทธิ์ (2553) ทำวิจัยเรื่อง การศึกษาวิธีการผลิตตามแนวเกษตรทฤษฎีใหม่ของเกษตรกรภาคกลาง ผลการศึกษาพบว่า 1) รูปแบบกิจกรรมการเกษตรของเกษตรกรตัวอย่าง เป็นเกษตรแบบไร้นาสวนผสมที่มีระบบการผลิตในรูปแบบ พืช ประมง ปศุสัตว์ โดยเน้นในรูปแบบ ข้าว พืชสวน ประมง ปศุสัตว์ และมีสัดส่วนการดำเนินกิจกรรมการเกษตรที่แตกต่างกันโดยขึ้นกับสภาพแวดล้อม วัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น และสอดคล้องกับพื้นที่ของตน 2) การดำเนินกิจกรรมการเกษตรมีมาก และหลากหลาย นอกจากนี้เกษตรกรยังได้รับความรู้ในการดำเนินการเกษตร 3) เกษตรกรมีกิจกรรมในการประกอบอาชีพของตนเองมากขึ้น มีผลผลิตพืชหลายหลายออกมาในระยะที่ต่างกัน ทำให้ลดความเสี่ยงในการดำเนินการทั้งจากสภาพแวดล้อม อีกทั้งยังลดความเสี่ยงจากโรคแมลง ตลอดจนในเรื่องราคา 4) สามารถใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างทั่วถึง ทำให้เกิดรายได้จากการเกษตรเพิ่มขึ้นทั้งจากการเพิ่มผลผลิตและมีผลผลิตอย่างหลากหลาย ส่งผลให้เกิดความคุ้มค่ามากกว่าการค้ำทุน คุณภาพชีวิตและครอบครัวอบอุ่น สิ่งแวดล้อมดีขึ้นเป็นผลทำให้ต้นทุนทางสังคมลดลง นอกจากนี้ พัชรพรรณ ยาโน (2552 : 95-97) ได้ศึกษาวิถีชีวิตกับการพัฒนาอาชีพของเกษตรกรแบบผสมผสานในจังหวัดชุมพร พบว่า รูปแบบการทำเกษตรผสมผสานสอดคล้องกับเกษตรทฤษฎีใหม่ของแนวคิดตามหลักของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เช่น วนเกษตร เกษตรอินทรีย์ พุทธเกษตร เกษตรกรรมธรรมชาติ และเป็นหนทางการพัฒนาตนเองสู่ความสมบูรณ์ของการเป็นมนุษย์ หลักคิดและแนวทางการดำเนินชีวิตในระดับบุคคล ระดับครอบครัว และระดับชุมชนมีการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง คือ มีความพอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันในตัวเอง ปฏิบัติตนสอดคล้องกับเงื่อนไขความรู้ และคุณธรรมทำให้ประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิต มีครอบครัวอบอุ่น มีความพึงพอใจในชีวิตและมีความสุขที่ยั่งยืน ปัญหาและอุปสรรคที่พบ คือ ปัญหาจากภัยธรรมชาติ และการทำเกษตรแบบสวนกระแสสังคมในอดีต ปัจจัยที่ส่งผลให้สำเร็จ คือ ความมุ่งมั่น ความอดทน ความเพียร และการเรียนรู้การทำเกษตรด้วยรูปแบบของตนเอง และการพัฒนาอาชีพ พบว่า การเข้าสู่อาชีพของเกษตรกรแบบผสมผสานได้รับอิทธิพลจากครอบครัวหรืออาชีพของบิดามารดา มีความพึงพอใจในอาชีพของตนเองและมีการพัฒนาอาชีพอย่างต่อเนื่อง

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้

จากข้อค้นพบในการพัฒนาเครือข่ายการจัดการเรียนรู้ศาสตร์พระราชาด้านเกษตรกรรม ยั่งยืน เพื่อเสริมสร้างสุขภาวะชุมชน อยู่ดี กินดี มีสุขในด้านความรู้ และพฤติกรรม เทศบาลตำบลโนนทอง อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น พบว่า การที่จะพัฒนาเครือข่ายด้านเกษตรกรรมยั่งยืนให้ เกิดยั่งยืนและขยายเครือข่ายอย่างกว้างขวาง ประเด็นแรก คือ ประเด็นบุคคลเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด คือ ผู้นำเกษตรกรที่เข้มแข็ง จะเป็นผู้ที่คอยนำพา ชี้แนะ ช่วยเหลือ กระตุ้นระหว่างเกษตรกรด้วยกันเอง นอกจากนี้ควรมีการยกย่องเชิดชูเกียรติให้กับกลุ่มเกษตรกรเหล่านี้ที่ประสบความสำเร็จ เพื่อสร้างขวัญและกำลังใจให้เกษตรกรเหล่านี้ อันจะเป็นการกระตุ้นเกษตรกรที่เป็นเครือข่าย

5.3.1.1 ควรมีการสร้างจิตสำนึกที่ดีต่อสิ่งแวดล้อมในชุมชน ให้กับกลุ่มเกษตรกร เห็นความสำคัญของการทำเกษตรยั่งยืน

5.3.1.2 ควรมีการติดตามจากเกษตรกรด้วยกันเอง และมีหน่วยงานอื่น ๆ มาติดตามการทำเกษตรยั่งยืน

5.3.1.3 ควรมีพื้นที่ให้เกษตรกรได้มีโอกาสจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการอบรมเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับวิธีการหรือองค์ความรู้ใหม่ ๆ ให้เกษตรกรรับรู้อย่างทั่วถึง

5.3.2 ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยครั้งนี้เป็นการพัฒนาเครือข่ายการจัดการเรียนรู้ศาสตร์พระราชาด้านเกษตรกรรม ยั่งยืน เพื่อเสริมสร้างสุขภาวะชุมชน อยู่ดี กินดี มีสุขในด้านความรู้ และพฤติกรรม เทศบาลตำบลโนนทอง อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น การทำจะขยายเครือข่ายหรือให้เครือข่ายยั่งยืนนั้น ควรทำวิจัย และพัฒนาระบบการส่งเสริมการเกษตรแบบยั่งยืนโดยกระบวนการแบบมีส่วนร่วม

5.3.2.1 การวิจัยติดตามการทำเกษตรแบบยั่งยืน

5.3.2.2 การวิจัยส่งเสริมพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืนให้มีประสิทธิภาพ